

Gave wijde pijpen, flexe baggy trousers

Overeenkomsten tussen taal en mode

De taal verandert voortdurend, en dat geldt ook voor onze kleding. Beide veranderingen beginnen vaak bij hippe jongeren in de steden. Lijken taalmoden en kledingmoden ook verder zo veel op elkaar?

FRANK JANSEN, STERRE LEUFKENS
EN MARC VAN OOSTENDORP

Wat zien de mensen van twintig jaar geleden er toch belachelijk uit, met hun maffe brillen, idiote haar en rare kleding. Dat geldt ook voor hoe ze klinken: die aanstellerige uitspraak, die vreemde stopwoordjes en die eigenaardige grammatica! Zelfs wie niet gevoelig is voor mode, schrikt als hij zijn oude ik hoort of ziet.

De vergelijking van taal met kleding ligt dan ook wel voor de hand. Dialecten zijn net klederdrachten, de standaardtaal is ons werkpak en de versterkende woorden waarmee jongeren uitdrukken dat ze iets heel goed en leuk vinden, zijn even veranderlijk als hun broeks- pijpen. In beide gevallen heeft het weinig zin je te verzetten tegen verandering: mensen zeggen en trekken aan wat ze willen, en net als andere modegrillen zullen ook die rare woorden van jongeren wel weer verdwijnen.

Illustraties: Josje van Koppen, deels afkomstig uit *Dat staat je goed*, Clavis Uitgeverij, 2017.

PRESTIGE

Er zijn nog meer overeenkomsten tussen taal en mode. Prestige speelt bijvoorbeeld bij allebei een belangrijke rol: mensen nemen dingen van andere mensen over als ze tegen hen opkijken. Dialectoloog Gesinus Kloeke betoogde in 1927 dat Nederlandse dialecten onder andere van elkaar verschillen doordat ze op verschillende momenten klanken hadden overgenomen uit het prestigieuze Holland – eeuwenlang het culturele en economische centrum van Nederland. Net zo laten mensen zich in hun kledingkeuze altijd leiden door de rijken en beroemden. Denk aan de trenchcoat die de aanstaande van de Britse prins Harry droeg bij haar huwelijksaankondiging: die was al diezelfde dag in het hele Verenigd Koninkrijk nergens meer te krijgen.

Nog een overeenkomst is de ijzeren modewet dat je maximaal contrast moet nastreven. Anders heeft je publiek niet door dat je de laatste mode volgt. Na een wijde pijp moet wel een nauwe komen en daarna weer iets slobberigs. Zo wisselen ook die versterkende woorden elkaar af: van *cool* naar *lauw*, van *hip* naar *gruwelijk*.

Het contrast met de voorgaande mode mag dan verplicht zijn, de veranderingen zélf zijn zowel in kleding als in taal willekeurig. Er is op zichzelf geen enkele reden waarom de broeken en de versterkende uitdrukkingen uit de jaren zeventig niet gebruikt konden worden in de jaren negentig, of omgekeerd. Wel zijn de veranderingen steeds gebonden aan een stramien. Voor

de kleding is dat stramien de vorm van het menselijk lichaam. Ook in het komende decennium zullen de broeken met één pijp niet in de mode komen, durven wij wel te voorspellen.

Voor de modes in taal is het stramien de taalstructuur zoals die in de loop der eeuwen gegroeid is. Sommige nieuwigheden tolereert het Nederlands nu eenmaal niet. Versterkende woorden ontlene we aan zelfstandige naamwoorden (*bere-*), bijvoeglijke naamwoorden (*gaaf*) en werkwoorden (*kicken*). Met telwoorden (1224) of betrekkelijke voornaamwoordelijke bijwoorden (*waaronder*) lukt het niet: de dag dat jongeren het zullen hebben over een ‘waarondermooie’ broek is waarschijnlijk nog heel ver weg.

TRENDSETTERS

Ook de manieren waarop kleding- en taalmoden zich verspreiden, komen overeen. De nieuwe mode begint bij trendsetters – jongeren uit de grote steden met veel kennis van andere talen en culturen –, verspreidt zich dan naar wat minder hippe leeftijdgenoten en ten slotte, soms, naar ouderen. Maar iedere trend kent grenzen. Zodra leraren een opstel als ‘übervet’ beoordelen of mama in een gescheurde spijkerbroek verschijnt, is het voor de zichzelf respecterende trendsetter de hoogste tijd om weer eens verder te kijken.

Waarom taal- en kledingmoden zo op elkaar lijken, is niet moeilijk te bedenken. Met taal én met kleding laten mensen zien wie ze zijn, tot welke groep ze horen en tot welke groep beslist niet. Ze hebben een (groeps)identificerende functie. Moden moeten daarom ook makkelijk waarneembaar zijn. Overal zien we dat ondergoed minder trendgevoelig is dan bovenkleding en dat taalverandering niet begint bij zelden gebruikte woorden.

De identificerende functie is niet de enige. Taal gebruiken we ook om gedachten over te brengen, en kleding om ons te beschermen tegen barre weersomstandigheden. Die alternatieve functies zitten de identificerende soms in de weg. Zo valt te verklaren dat minirokken en hotpants het beter doen in zomer- dan in wintercollecties. Ook is er nooit een modegril geweest waarbij mensen *vier* in de betekenis ‘twee’ gingen gebruiken en *twee* in de betekenis ‘vier’. Zo veel kans op misverstanden willen zelfs hippe trendsetters niet lopen.

Na een wijde pijp moet wel een nauwe komen. Zo wisselen ook versterkende woorden elkaar af: van *cool* naar *lauw*, van *hip* naar *gruwelijk*.

Tegelijk zijn er ook grote verschillen tussen wat je zegt en wat je aantrekt. Een belangrijk verschil: met kleding kun je geld verdienen. Daarom hebben modeketens er belang bij om het tempo van nieuwe modes zo hoog mogelijk te houden. De levensduur van een gemiddelde collectie is inmiddels ongeveer zes weken. Dat is aanzienlijk korter dan de levensduur van nieuwe versterkende woorden, die niet commercieel gepusht worden. Het voordeel van gratis taal is dat iedereen aan taalmoden

mee kan doen, terwijl je voor kledingmodes soms moet constateren dat je beurs te krap is.

Maar dat is nog niets vergeleken met het volgende verschil. Als onze maatschappij een huis is, dan wordt onze gemeenschappelijke taal gevormd door de gangen en de bedrading. Veel veranderingen in de taal kun je beschouwen als pogingen om die infrastructuur te verbeteren. Dat gebeurt onder meer als er nieuwe woorden ontstaan om maatschappelijk onbehagen te vermindern. Ongemak over immigranten leidt ertoe dat we om de zoveel jaar de woorden voor deze mensen vervangen, omdat de oude als te negatief worden ervaren: *gastarbeider, anderstalige, buitenlander, immigrant, allochtoon, mensen met een migratieachtergrond*. Stel je voor dat ook modes bedacht werden om te eufemiseren! Bijvoorbeeld wanneer men uit onvrede over de ongelijkwaardige beloning van de seksen een andere broekenlijn zou voorstellen voor vrouwen.

CONSERVATISME

Taalmoden raken uiteindelijk ook vaak alleen de lagen van de taal die geen verband houden met het grammaticale systeem. Versterkende woorden zijn wel veranderlijk, maar dat geldt veel minder voor de voornaamwoorden. Ook daarin vinden we wel veranderingen – mensen zeggen ‘hun hebben’ en ‘het geld wat er nog is’ – maar die gaan veel langzamer dan sommigen denken. In 2003 voorspelden hooggeleerde taalkundigen in *de Volkskrant* dat “over tien, vijftien jaar” *hun hebben* journaaltaal zou zijn. Wij hebben het Annechien Steenhuizen nog niet

horen zeggen. Veranderingen in de zinsbouw komen helemaal op kousenvoeten aangeslopen.

Zo bezien ligt het misschien meer voor de hand om ons af te vragen waarom het merendeel van ons taalgebruik juist zo weinig modieus is. Een oorzaak kan zijn dat een nieuwe taalvorm als *hun* moet opboksen tegen

Kleding bestaat uit lappen die je altijd uit kunt trekken, maar taal is onlosmakelijk met ons verbonden.

een oude vorm die al honderden jaren functioneert en geschraagd wordt door de inspanningen van duizenden onderwijzers en redacteurs. En achter die inspanningen zit weer het niet onlogische idee dat de effectiviteit van een communicatiesysteem baat heeft bij een beetje conservatisme.

Kortom, net als kleding dient taal voor de mens ook om te laten zien wie hij is of wil zijn. Maar uiteindelijk bestaat kleding alleen uit een aantal aan elkaar genaaide lappen die je altijd uit kunt trekken, terwijl de taal onlosmakelijk met ons verbonden is. Daardoor kan taal ook om allerlei redenen veranderen, soms zo traag dat we het helemaal niet merken. ◀

MATTHIAS GIESEN

Nieuw: verenigingsnieuws

Dat het Genootschap Onze Taal meer doet dan alleen dit tijdschrift maken, is voor veel leden nog altijd een verrassing. Daarom berichten we op deze pagina elke maand over activiteiten en projecten van Onze Taal en vertellen we iets over het werk achter de schermen van uw genootschap.

Meer verenigingsnieuws, tips en aanbiedingen vindt u in de maandelijkse leden-nieuwsbrief van Onze Taal. Meld u aan via www.onzetaal.nl/mailadres.

Nieuwe vormgeving: de fotografen

De nieuwe vormgeving van het tijdschrift leidde tot enkele kritische, maar toch vooral tot lovende reacties. Voor beide: veel dank. Een van de vragen die we af en toe kregen, was: wie zijn eigenlijk de fotografen van de mooie foto's bij alle columns? Inderdaad, dat hadden we wel even kunnen vermelden. Ann De Craemer werd gefotografeerd door Isabelle Pateer, de Taalprof door William Moore, en zowel Jan Kuitenbrouwer als Ingmar Heytze werd geportretteerd door Bart Versteeg. Van de laatste fotosessie hier een kijkje achter de schermen.

Foto: Bart Versteeg

Plofklas?

Sinds 2007 organiseert Onze Taal de 'Woord van het jaar'-verkiezing. We vinden het een leuke manier om op het jaar terug te blikken. De verkiezing van 2017 ligt alweer twee maanden achter ons – oud nieuws dus. Toch vinden we dat we nog even iets moeten uitleggen.

Net als in voorgaande jaren konden onze leden en socialemedia-volgers stemmen op een van de tien genomineerde woorden. *Nepnieuws* en *gender-neutraal* leken de grootste kanshebbers, of anders wel *#MeToo*. Maar met een overweldigende meerderheid van stemmen werd *plofklas* het woord van 2017. Vreemd, vonden veel mensen, want in 2017 is dat woord nauwelijks in het nieuws geweest. Wat is er gebeurd?

In de voorronde werd *plofklas* vaak genoeg genoemd om genomineerd te worden, maar een gedoodverfde winnaar was het zeker niet. Dat veranderde in de stemronde, toen het woord in enkele dagen meer dan drieduizend stemmen trok. Onze Taal heeft veel leden en lezers met een onderwijsachtergrond. We vermoeden dat veel van hen de verkiezing hebben verspreid in hun eigen netwerk, met als resultaat dat het politiek gekleurde *plofklas* het woord van 2017 werd.

Of dat erg is? Het hoort bij het spel. Maar bij de verkiezing van 2018 zullen we er opnieuw naar streven om de woorden zélf centraal te stellen, en niet de politieke lading van die woorden.

VIBEKE ROEPER, DIRECTEUR

Met alle collega's als/dan te lijf

Is het ook alweer *iets wat of iets dat*? Is het *groter als of dan*? En is een werkwoord als *geüpdate* nou goed gespeld of niet? Zulke vragen beantwoorden onze taaladviseurs niet alleen via de Taaladvieslijn en de website, ze geven ook regelmatig bedrijfstrainingen waarin dit soort vragen voorbijkomen.

Eind vorig jaar vroeg een overheidsorganisatie bijvoorbeeld of we een op maat gemaakte training konden leveren voor de 140 medewerkers die veel brieven en beleidsstukken schrijven. Onder begeleiding van taaladviseurs Rutger Kiezebrink en Tamara Mewe gingen de cursisten in kleine groepen de meest uiteenlopende onderwerpen te lijf. De trainingen zijn een startschot voor de structurele aandacht die deze organisatie wil schenken aan de verbetering van haar schriftelijke uitingen.

Kan Onze Taal uw medewerkers of collega's helpen met het opfrissen van hun taalkennis? Mail of bel met Paula Vrolijk, coördinator van de Taaladviesdienst: paula@onzetaal.nl of 070 - 217 16 25.

Boeken van de Taaladviesdienst van Onze Taal

Kort en duidelijk antwoord op honderd veelgestelde vragen over het Nederlands, met tal van voorbeelden.

€ 19,90

Hét boek voor iedereen die wil weten wanneer welk leesteken goed is.

€ 15,-

Verkrijgbaar via www.onzetaalwebwinkel.nl

TROUWE LEDEN

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift, krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloond? Ja, vinden wij.

Daarom verloot Onze Taal elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van Onze Taal, loot mee. Deze maand vallen in de prijzen: J.H. van Beek, L. Elzing-Platzer, I. de Graaf, R. ten Ham, N. van Hasselt-van der Kraan, A. Nieboer, H. Tubée, M. Vogelzang, A.J. Warners en R. Welmers.